

MEVLÂNÂ'NIN MESNEVÎSİ'NİN YEDİNCİ CİLDİ ÜZERİNE

Dr. İsa ÇELİK*

ÖZET

Mevlânâ Mesnevî'sini altı cilt olarak yazmıştır. Ancak birkaç yüzyıl sonra İsmail Ankaravî, Mesnevî'nin yedinci cildine rastlamış ve onu da Mevlânâ'nın zannederek şerhini yapmıştır. 1035/1625 tarihinde ortaya çıkan bu yedinci cildin Hz. Mevlânâ'ya ait olup olmadığı hususunda bir çok tartışma gündeme gelmiştir. Mevlânâ üzerine ihtisas yapan Ahmed Avni Konuk, Bedüzzamân Fütürzânfer, Abdülbaki Gölpınarlı ve benzeri ilim adamları çeşitli deliller ileri sürerek bu cildin Mevlânâ'ya ait olmadığını ispatlamaya çalışmışlardır. Makalemizde bu konu irdelenecektir.

Mesnevî, Mevlânâ'nın İslâm dünyasında bir mukaddes kitap gibi tanınmış ve çok sevilmiş eserinin ismidir. Aruz'un "fâ'ilâtun fâ'ilatun fâ'ilun" vezniyle ve Mesnevî şekliyle tertiplenen bu eser, altı ciltte 25618 beyit halinde yazılmıştır.¹

Mesnevî, mütercimler ve şârihler tarafından hep altı cilt olarak tercüme ve şerh edilmiştir.² Ancak İsmail-i Ankaravî (ö.1041/1631), 810/1407 yılında yazılmış

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü.

¹ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1987, I, 313.

² Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, I-II, Matbaa-i Ebüzziya, İst., 1933, II, 187; Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî, *Mecâlis-i Seb'a Mevlânâ'nın Yedi Öğüdü*, Çev., Rizeli Hasan Efendioğlu M. Hulûsi, Bozkurt Basımevi, İst., 1937, (Feridun Nafiz Uzluk'un yazmış olduğu mukaddime: s.XIII); M. Nuri Gençosman, *Mevlânâ'dan Seçme Rubailer*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1964, s.15; Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîf Tercümesi*, I-IV, Haz., A. Çelebioğlu, Sönmez Neşriyat, İst., 1967-1872; I, 6; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Divân*, Milliyet Yay., İst., 1971, s.LXXVIII; Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türkiye Yayınevi, İst., 1973, II, 159; Veled İzbudak, *Mesnevî*, Gözden Geçiren: A. Gölpınarlı, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1991, I, (Gölpınarlı, Önsöz, c); Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm Sanatı ve Manevîyatı*, Çev., Ahmet

yedi ciltlik bir *Mesnevi* nüshasına 1035/1625 tarihinde rastlamış, bu nüshanın yedinci cildini de şerhine ilave ederek, kendisine pek çok itirazın yöneltmesine sebep olmuş, böylece günümüze kadar süren yedinci cilt tartışmalarını başlatmıştır.³ Ankaravî'nin elde ettiği nüsha, Mevlânâ Müzesinde 2033 numarada kayıtlıdır. Üstü ebru kaplı, miklepsiz ve âdî bir mukavva ciltle ciltlenmiş olup, cildi 41x79cm, yazısı 34,2x27,8cm ebadında ve 35 varaktır. Her sayfada dört sütun üzerinde 25 satır vardır. Yazı nevi nesihdir.⁴

Ankaravî gibi yedinci cildi Mevlânâ'nın sanarak tercüme edenler arasında, Ferruh Efendi (ö.1840), Tokat Mevlevî Şeyhi Mehmed Emin Efendi, Enderun'da yetişen ve 1836'da vefat eden Şakir Mehmed Efendi de bulunmaktadır. Şefik Can'a göre bu tutumun sebebi onların Hz. Mevlânâ'ya gönülden bağlı olmalarıdır.⁵

Mesnevi'nin Hüsameddîn Çelebî tarafından yazılan müsveddeleri veya temize çekilen ilk ve orijinal nüshasının, nerede bulunduğu, bu güne kadar yapılan araştırmalara rağmen maalesef bilinmemektedir. Yalnız bugün Konya Müzesi envanterinde 51 numarada kayıtlı bir nüsha, mevcut *Mesnevi* nüshalarının en eskisi olarak bilinmektedir. 677 yılının Receb ayında (Kasım 1928) Mevlânâ'nın vefatından beş yıl sonra, Konya'lı Hattat Abdullahoğlu Mehmed Mevlevî tarafından yazılan ve Muhlis isimli bir sanatkarın süslediği bu *Mesnevi*, altı cilt bir arada ve 623 büyük sayfa olup (0.49x0.32) her sayfası dört sütun üzere tertip edilmiştir. Bu eserin Hüsameddîn Çelebî tarafından yazılan ilk *Mesnevi*'den istinsah edildiği, Çelebî ile Sultan Veled'in buldukları meclislerde okunarak esas nüsha ile karşılaştırıldığı söylenmektedir. Beyit sayısı ise, 25618'dir.⁶

Ahmet Cevdet Paşa'nın hususi mektupları arasında hakikaten tarihi mahiyeti haiz olanlar ve ilmî kıymeti bulunanlar mevcuttur. Bilhassa *Mesnevi* Şârihi Âbidin

Demirhan, İnsan Yay., İst., 1992, s.161-162; Pakalın, Mehmet Zeki. *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, 2. bs., MEB., İst., 1971, II, 489.

³ Ahmet Ateş, "Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", *Belleten*, c.16, Sayı: 61-64, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1952, s.99; Abdülbaki Gölpınarlı, *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, I-III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967, II, 96 vd; Tahirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevi*, I-XIV, 2.bs., Şamil Yayınevi, İst., tarihsiz, I, 20-21; Banarlı, a.g.e., II, 699-700; İzbudak, *Mesnevi*, I, (Gölpınarlı, Önsöz, b-c); Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İst., 1992, s.68; Hüseyin Güllüce, *Mevlânâ ve Kuran Tefsir-i Açısından Mesnevi*, (Ata. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998, s.76-77.

⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, "Mesnevi'nin VII. Cildi", *Şarkiyat Mecmuası*, Cilt: 6, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1966, s.11-18.

⁵ Şefik Can, *Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İst., 1995, s.380.

⁶ Mehmet Önder, "Mesnevi (En Eski Mesnevîler I)", *Din Yolu*, c.1, Sayı: 13, 20 Haziran 1956 Çarşamba, Ankara, s.14; Abdülbaki Gölpınarlı, "Mevlânâ'nın Mesnevi'si", *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, Haz., Vedat Genç, MEB., İst., 1994, s.161, ss.159-165.

Paşa'ya yazdığı mektup büyük bir alâka uyandırmıştır.⁷ Paşa, bu mektubunda Ankaralı İsmail Efendinin vücûda getirdiği *Mesnevî Şerhi* hakkında izahat vermekte ve *Mesnevî*'nin esas itibarıyla yedi cilt olmayıp altı cilt olduğunu isbat etmektedir.⁸ Bu mektup hakkında "*Osmanlı Tarih ve Müverrihleri*" adlı eserde şu kayıt bulunmaktadır: "Cevdet Paşa'nın, Âbidin Paşa Hazretlerine yazmış olduğu eşsiz mektup Farisî lisanındaki müktesebâtının şahididir."⁹

Cevdet Paşa'nın adı geçen mektubu yazmasının sebebi, Âbidin Paşa'nın kendisine göndermiş olduğu "*Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*" isimli eserin 19. sayfasında "*Mesnevî-i Şerîf* altı ciltten ibaret olup, altıncı cildin ikinci yarısı ile yedi cilt olur"¹⁰ şeklinde verilen malûmâta itiraz etmesidir. Âbidin Paşa ise daha sonraki baskılarında *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu açıkça belirtmiştir.¹¹

Merhum Cevdet Paşa¹² tarafından Cezâyir-i Bahr-i Sefîd valisi Âbidin Paşa'ya¹³ yazılan mektupta *Mesnevî*'nin yedinci cildi olmadığı şu şekilde izah edilmektedir:

Mesnevî şârihi İsmail-i Ankaravî'nin şerhinde her cilt için bir mukaddime olmak üzere altı mukaddime görülür. Süleyman Nahîfî de, *Mesnevî*'yi altı cilt olarak nazmen tercüme edip, altıncı cildini ikiye taksim etmemiştir.¹⁴ "Vakıa Hz. Pîr'in vefatından 363 sene sonra yani 1035 tarihinde *Mesnevî-i şerîf*'in yedinci cildi olmak üzere meydana bir manzume çıkmıştır ki onda, sûfiyye ricalinin büyüklerinden olan Şeyh-i Ekber (k.s) hazretlerinin kötülenmesine dair nice beyitleri bulunmakla Şeyh-i Ekber'in büyük düşmanı olan Kadı-zâdelilerin faaliyetlerini icra ettikleri bir zamanda bu yedinci cilde ehemmiyet verilmişti. Mevleviyye tarikatı ricali ise

⁷ Sadettin Nüzhet Ergün, *Türk Şairleri*, vs., ts., III, 1042.

⁸ Ali Canib, "Ankaravî İsmail Efendi", *Hayat*, c.I, Sayı: 21, 23 Nisan 1927, Ankara, 1927, ss.3-5.

⁹ Ergün, a.g.e., III, 1042.

¹⁰ Âbidin Paşa'nın, Ahmet Cevdet Paşa'ya göndermiş olduğu "Mesnevî Şerhi" Sivas Vilayet Matbaasında 1301/1303/1886 tarihinde basılmış olup 719+14 sayfadan ibarettir.

¹¹ Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, I-VI, Mahmud Bey Matb., İst., 1324/1906, I, 11.

¹² Cevdet Paşa ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Ali Canib, "Ahmed Cevdet Paşa", *Mekteb*, c.III, Yıl: 4, Sayı: 32, 22 Mayıs 1311/10 Zilhicce 1312, ss.242-245.

¹³ Bedüzzamân Fûrûzânfer, *Mevlânâ Celaleddin*, Çev., F. Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1986, (Çevirenin Önsözü, s.31.)

¹⁴ Ahmed Cevdet Paşa, "Ahmed Cevdet Paşa'nın Âbidin Paşa'ya Yazdığı Mektup", *Mekteb*, c.III, Yıl: 4, Sayı: 33, 27 Zilhicce 1312/8 Haziran 1311, s.309, ss.308-313; Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerîf*, (Nahîfî Tercümesi), I, 6.

“sonradan ortaya çıkan manzumeyi *Mesnevi-i şerif*'e ilhak eylemiştir” diyerek İsmail-i Ankaravî'yi şiddetle reddetmişlerdir.”¹⁵

Cevdet Paşa sözlerine devamla şu hadiseyi anlatmaktadır: Daha önce Dersaadet'te iki önemli Mesnevîhân vardı ki, biri Hüsameddin Efendi ve diğeri ise, Mir'ât-ı Molla dergahı şeyhi idi. Hüsameddin Efendi'nin dersini dinlemiştim ve Şeyh Efendiden hayli tedaris eylemiştim. Hatta Şeyh Efendi, Dâru'l-Mesnevî'yi inşa etmiş ve 1260 senesi Muharrem'in 9. günü merasim ile, eski talebelerine *Mesnevî*'den icazet verdiğinde bendeniz dahi icazet alanlar sırasında bulunmuştum. O gün Mesnevîhânların mesut bir günü idi ki, Cennet-mekan Sultan Abdülmecid Han Hazretleri, Dâru'l-Mesnevî'ye teşrif ile onları taltif buyurmuştu. İşte o gün bizim aldığımız icazet, şeş-cihet-i manevî olan altı *Mesnevî* defterine münhasır idi. Zira Şeyh Efendi, yedinci cildi inkâr edenlerdendi. Hüsameddin Efendi ise, “*Mesnevî* yedi cilttir” diyenleri “altı cilttir” deyinceye kadar dövmelidir derdi.¹⁶ Hasılı, bu bir eski maceradır. Bazıları “yedinci cilt” isimli manzumenin *Mesnevî*'yi tamamlayan cüzlerden biri olduğunu iddia etmişlerdir. Mesnevîhân ve Mevlevî meşâyihü ise, onun enfâs-ı mevleviyeden olduğunu katiyen inkar ederek ondan uzak durmuşlardır. Zira Mevlânâ'nın çağdaşlarından Sipehsalar, telif ettiği “*Menâkıp*”ta *Mesnevî-i şerif*'in yalnız altı cildini zikretmiştir. Sadreddin Konevî Hazretlerinin takrîz ettiği *Mesnevî-i Şerif* de yalnız altı ciltten ibarettir.¹⁷

Ahmed Avni Konuk (ö.1938) Hazret-i Mevlânâ, altıncı cildin baş tarafında Çelebî Hüsameddin'e: “Ey manevî olan (Hüsameddin Çelebî) *Mesnevî*'nin tamamı hususunda altıncı kısmı sana hediye getiriyorum” dediğini nakleder.¹⁸ Gölpınarlı ise: “Ey anlam eri (Hüsameddin Çelebî) *Mesnevî*'nin tamamı olan, sonu bulunan altıncı bölümü de sana armağan sunmaktayım”¹⁹ şeklinde çevirir. Koner ise, altıncı cildin baş tarafında bulunan bu beyti şu şekilde tercüme etmiştir: “Ey Manevî, bu kitabı sana hediye olarak sunuyorum, altıncı cilt *Mesnevî*'nin tamamıdır.”²⁰ *Mesnevî Şârihi Şem'i* dahi, “altıncı cildin tamamlanmasıyla *Mesnevî*'nin sona ereceğini, Mevlânâ, keşif ve keramet ile bilmiştir” diye tasrih etmiştir. Altıncı cilt, üç kardeş hikayesi ile

¹⁵ Cevdet Paşa, a.g.m., s.309.

¹⁶ Cevdet Paşa, a.g.m., s.309.

¹⁷ Cevdet Paşa, a.g.m., s.309 vd.

¹⁸ Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Konya Mevlânâ Müzesi, No: 4740, I, 3; Selçuk Eraydın, “Ahmed Avni Konuk Hayatı ve Eserleri” (Bu makale, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi* isimli eserin baş tarafında bulunmaktadır), Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Haz., Mustafa Tahrallı-Selçuk Eraydın, İFAV Yay., İst., 1994, I, 21, ss.15-27.

¹⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, I-VI, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1985, VI, 6; Şefik Can ise bu beyti şu şekilde çevirmiştir: “Ey Manevî er, Mesnevî'nin son cildi olan bu altıncı cildi, sana armağan etmekteyim” Şefik Can, *Mevlânâ*, s.75.

²⁰ M. Muhlis Koner, *Mesnevî'nin Özü*, Kitap Basımevi, Konya, 1957, s.XV.

son bulmuş ve halbuki ikisinin halleri beyan edilmiş, üçüncüsünün hali ile ilgili her hangi bir şey söylenmemiştir. Çok geçmeden Hz. Mevlânâ dâr-ı bekâ'ya irtihal etmiştir. Eğer *Mesnevî*'ye devam etmeğe ömrü biraz daha müsait olsaydı o hikayenin kalan kısmını tamamlardı.²¹

Hatta Sultan Veled hazretleri, bu meseleye dair Pederiyle vaki olan konuşmasını nazmederek *Mesnevî-i şerif*'e bir hatime yazmıştır. Manzumenin baş tarafından birkaç beyit şu şekildedir:

“Çünkü aziz pederim bu *Mesnevî*'den bir müddet sukut etti. Sultan Veled o hazrete dedi ki: Ey sohbeti mübarek pederim, şehzâdelerin kıssası tamam olmadı ve birinin sırrı gizli kaldı. Sultan Veled şehzâdenin sırrının söylenmemesinden babasına sual etti. Hz. Mevlânâ cevaben buyurdular ki, benim nutkum bu mahalden sonra deve gibi çöktü ve onun sırrı haşre kadar hiç kimseye denmeyecek.”

İşte yukarıdaki ifadelerden dahi altıncı cildin tamamlanmasıyla, *Mesnevî*'nin son bulunduğu yakinen malum olmuştur.²²

O asırdan beri gerek Konya'da gerek diğer beldelerde *Mesnevî*'nin mevcut olan hadsiz ve hudutsuz nüshaları hep altı ciltten ibaret iken, birkaç asır sonra yedinci cildin zuhur edivermesi, gayet uzak bir kanaat olarak görülmüştür. Lakin garip olan hallerden birisi şu ki, Ankaravî dahi üçüncü cildin şerhinde *Mesnevî*'nin altı ciltten ibaret olduğunu tasrih ettikten sonra, beşinci cildi şerh ederken meydana çıkan yedinci cildi kabul etmiş, altıncı cildi şerh ettikten sonra onu da ayrıca şerh ederek ve nice tekellüflere girerek kendi kanaatince yedinci cildi inkar edenlere cevaplar vermiş ve zamanın hükmü icabınca Kadı-zâdelilere cemîle göstermiş ise de Mevlevîler nazarında itibarı lekelenmiştir. Altı cilt üzere yazdığı şerhi, Matbaa-i Âmire'de basılmış iken yedinci cilde yazdığı şerhin basımına müsaade edilmemiş ve unutulmaya terk edilmiştir.²³ Erhan Yetik bu konu ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: Bu güne kadar Ankaravî şerhinin muhtelif baskıları yapılmış olup, bu baskıların tamamında yedinci cilde yer verilmemiştir. Şerhin birinci baskısı 1221/1806 yılında, ikinci ve üçüncü baskıları 1241/1825 tarihinde Mısır'da yapılmış, İstanbul'da ise, Matbaa-i Âmire'de 1257/1841 ve 1289/1872'de altıncı cilt ikiye ayrılmak suretiyle basılmıştır.²⁴

Ali Canib'in Cevdet Paşa ile ilgili olan şu ifadelerine aynen katılmaktayız: Yukarıda da ifade edildiği gibi “Cevdet Paşa, Ankaravî'nin yedinci cildi şerh etmesini, “zamanın hükmü icabınca Kadı-zâdelilere cemîle göstermek” şeklinde tefsir eder. Cevdet Paşa gibi Arapça'sı derecesinde Farsça'da da sahib-i kelâm olan

²¹ Fürûzanfer, *Mevlanâ*, s.385.

²² Cevdet Paşa, a.g.m., s.310; İzbudak, a.g.e., VI, 392.

²³ Cevdet Paşa, a.g.m., s.310.

²⁴ Yetik, a.g.e., s.77.

bir Allâme'nin yedinci cilt hakkındaki mülâhazalarını tenkit etmek haddimiz değildir. Yalnız Ankaravî'nin kanaati hakkındaki ithamı tarihi hakikatlere uygun düşmemektedir. Bu noktanın tasrih edilmesi gerekir. Ankaravî ile aynı sırda yaşayan Katip Çelebî, Kadı-zâdelilerin Mevlevîleri "düdük çalanlar" diye aşağıladığını Ankaravî'nin de onlara "mülhid ve zındık" dediğini ifade etmektedir.²⁵ Durum bu iken, Hz. Şârih unvanıyla meşhur ve Rusûhî mahlasıyla şiirler de kaleme alan bu değerli şahsiyeti hulûskârlıkla itham etmekte, Ahmed Cevdet Paşa'nın katiyen yanıldığını görüyoruz.²⁶

"*Sefine-i Nefise*" sahibi Sakıb Dede, Ankaravî'nin Kadı-zâde'ye karşı olduğunu ehemmiyetle kaydeder ve Hüktümdarın yalnız Kadı-zâde'nin sözlerine itimat etmeyerek muhaliflerine de cevaplar yazdığını İsmail Efendi'nin üç gün zarfında 21 kıt'a risale kaleme aldığını söyler. Yine Ankaravî'nin "*Hüccetü's-Sema*" isimli küçük eseri sūfiyye zihniyetine tan eden ve münkir olanlar için kaleme alınmıştır. Ankaravî, yedinci cildi, Kadı-zâdelere şirin görünmek için kabul ve şerh etmemiştir. Bilakis Kadı-zâde ve taraftarları ile mücadele etmiş, onların fikirlerini şerh ve cerh etmek için eserler yazmıştır. Cevdet Paşa'nın her nasılsa bu hususta Ankaravî'ye haksızlık ettiği muhakkaktır.²⁷

"Muhyiddîn-i Arabî, meşhur "*Fusûs*"unu "*Nakşu'l-Fusûs*" adıyla ihtisar etmiştir, Ankaravî, onu da "*Zübdetü'l-Fusûs*" unvanıyla Türkçe'ye çevirmiştir. Bu tercümenin evvelinde İbn Arabî hakkında uzun sitayişlerde bulunur ve zamanın ihvanına bu eserle de hizmet etmek istediğini belirtir. Bu vaziyette bir adamın Şeyh-i Ekber'e hasım olanlara taraftar olmayacağı aşikardır. Ankaravî, "*Minhâcü'l-Fukarâ*" isimli eserinde ise baştan sona kadar Kadı-zâdelilerin mutaassıp ve dar kafalarına giremeyecek derin bahisleri izah etmiştir."²⁸

İsmail Ferruh Efendi de Süleyman Nahiff'ye zeyl olmak üzere ismi geçen yedinci cildi nazmen tercüme etmiş, o da itiraz hedefi olmuş ise de Mısır'da Nahiffi tercümesi basıldığında ona zeyl olarak Ferruh Efendi'nin tercümesi de basılmıştır.²⁹

"Ankaravî, kendi muhaliflerine cevap verebilmek için bu yedinci cildin şerhinde o kadar uzak ihtimaller ve vahim zorlama tevellere girişmiş ve o kadar perişan sözler söylemiştir ki, kabul ve tasdiki şöyle dursun, bu şekilde tasvir etmek için bir insanın esrar içmiş olması gerekir" diyen Cevdet Paşa sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

²⁵ Kâtip Çelebî, *Mizânü'l-Hak fî İhtiyârî'l-Ehak*, Haz., Orhan Şaik Gökyay, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1993, s.112.

²⁶ Canib, "Ankaravî İsmail Efendi", s.3-5.

²⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, I-II, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1971, I, 630; Canib, "Ankaravî", s.5.

²⁸ Ali Canib, "Ankaravî", s.5.

²⁹ Gölpınarlı, *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, II, 97; Cevdet Paşa, a.g.m, s.310.

“ Numune olmak üzere bunlardan bir iki bahis şu şekilde özetlenebilir: Hatime-i Mesnevî’ye cevap olarak der ki, Sultan Veled hazretlerinin beyan buyurdıkları beyitler *Mesnevî-i Şerif*’in altı cilt olmasına ve altıncı cildin sonunda nihayet bulmasına delil olmaz. Farz edelim ki, Hz. Mevlânâ’nın ömrü bir dem kalmış olsa, o bir demi Hak Tealâ hazretleri, nice yıllar ve aylar uzatması tayy-i zaman eylemesi tuhaf değildir. Nitekim, Bâyezîd hazretleri, miracın sırrını uzun uzadıya anlatmış, bir müridi kalben onu inkar ettiğinde, diğer bir gün şeyhin seccadesini getirmiş, camiye giderken ona gusül icap etmiştir. O mürid, gideceği yere yaklaşınca bir akarsuyun kenarına seccadesini koyup suya dalmış. Derhal başını sudan çıkardığında, kendisini Nil’in kenarında bulmuştur. Mısır’a gelip evlenmiş. Hatta oğlu kızı olmuş. On beş sene sonra kendisine bir gün gusül icap ettiğinde, Nil kenarına gelip, yine suya dalmış. Başını sudan çıkardığında kendisini tekrar seccadeyi koyduğu mahalde bulmuştur. Elbiselerini giyip, seccadesini koltuğuna alıp, Bayezîd Hazretleri dahi onun ardınca camiye geldiğinde onu ikaz etmek maksadıyla şöyle demiştir: “Zinhâr kalbinden bu çeşit inkarı gider gör ki, Hak Tealâ hazretleri bir an içine bu kadar gün ve ayları sığdırmaya kadirdir.”³⁰

Ankaravî, “Bizim de itikadımız odur ki, Hz. Mevlânâ o bir dem içinde velâyetinin kuvvetiyle bi-iznillahî teâlâ bir cilt kitabı söylesin ve o demden sonra vefat etsin. Hüsameddîn Çelebî hazretleri dahi velâyetinin kuvvetiyle o anda yazsın. Kamil veliye bu kadar keramet ve harikulade olay çok değildir. Bu da Hz. Mevlâna’nın keramet nevilerinden bir keramet olsun” demektedir. Cevdet Paşa bu alıntıdan sonra sözlerine şöyle devam etmektedir: Haydi biz de Ankaravî’nin bu hülyasını sahih farz edelim. Lâkin o son dem içinde Hz. Pîr yedinci cildi söylemeden altıncı ciltte yarım kalan üç kardeş hikayesini tamamlamalı değil miydi? Hüsameddîn Çelebî, zapt edememiş denilebilir mi? Bir dem içinde koca yedinci cildi zapt ve tahrîr eden zat bir hikayenin devamını zapt edememiş, gaflet etmiş demek nasıl olur. Hülyâ da yolunda görülmelidir.³¹

Cevdet Paşa, Ankaravî’nin evham ve hayalleri cevaptan müstağni ise de buradaki hatasını beyana mecburuz diyerek Ankaravî’nin yaptığı bazı yorumların tenkidine girişmiş, yedinci ciltte vaki olan ve Hz. Mevlânâ’nın üslûp ve metoduna uygun düşmeyen Arapça terkiplerinin noksanlıklarına delalet eden beyitlerden örnekler vererek onun *Mesnevî*’nin yedinci cildi olamayacağını ispat etmeye çalışmıştır. Cevdet Paşa şu kanaatini de dile getirmektedir: “Yedinci cildin sahibi olan mukallit, *Mesnevî-i Şerif*’e bir nazire yazmış olması hatıra gelir ise de, Şeyh-i Ekberi, Mevlevî lisanından tan ve tekfir için bazı taassup ashâbı tarafından

³⁰ Cevdet Paşa, a.g.m., s.311.

³¹ Cevdet Paşa, a.g.m., s.311.

Hüsameddin adında bir hilebaza yazdırılmış olabilir diye Mevleviyye ricali arasında dönüp dolaşan rivayet akla daha uygundur.”³²

Ali Canib'in bu konudaki fikri şudur: İslâmî Edebiyatın bir şah eseri olan *Mesnevî*'yi şerh edenler arasında en çok şöhret bulan Ankara'lı İsmail Efendi'dir. İsmail Efendi'nin şerhini yaptığı yedinci cildi, o zamandan bu güne kadar bir çok zat kabul etmezler. Bazılarının kanaatine göre içerisinde Muhyiddîn-i Arabî'ye hayli tarizler bulunan bu cilt, XI. asırda yaşayan Kadı-zâde taraftarı mutaassıp sûfiler tarafından kasten meydana çıkarılmıştır. Adı geçen cildin, Kadı-zâde ile Sivâsî diye meşhur Abdülmecid Efendi arasında vuku bulan şiddetli mücadelelerin yapıldığı bir zamanda ortaya çıkması manidardır. Mutasavvıflar bu malum cildi Mevlânâ'ya izafe etmemişler ve bu eserin şerhini yaptığı için ona serzenişte bulunmuşlardır.³³

Ankaravî ise, şerh ettiği yedinci cildin mukaddimesinde kendisine itiraz edenlerin fikirleri ve onlara verdiği cevapları kaydederek şöyle demektedir: “Tek cilt halinde, yedinci cilt *Mesnevî*, insanlar arasında zuhur etti ve sevk-i ilahî ile bu fakirin eline geçti. Bu cilt baştan sona mütalaa edildiğinde, onun beyitlerinde can bahşeden sırları, harf ve kelimelerin karanlığında latif ve manevî âb-ı hayatı buldum. Sohbetlerimize devam eden ihvan da bu cilde muttali olduklarında, Mevlânâ'nın kelamı olduğunu anlayıp dil ile ikrar ve kalp ile tasdik ettiler ve beyitlerini dillerinin virdi haline getirdiler. Şekil ve surette kalan bazı zatlar, onun mana ve esrârına kadir olamayarak mevzu' olduğuna kani olup muhalefet ederek onu red ve inkar ettiler.”

Ankaravî, yedinci cildi kabul etmeyenlerin itirazlarını dört noktada tesbit eder.

1. Bu Mevlânâ'nın kelamı değildir. Acem şairlerinden birisi tarafından söylenmiş ve *Mesnevî*'ye zeyl olmak üzere ilhak edilmiş olsa gerekir.
2. Sipehsalar'ın menakıbında *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu belirtmiş olması.
3. Altıncı cildin baş tarafında bulunan ve yukarıda mealini verdiğimiz beyit.
4. Mevlânâ'nın altıncı cildi tamamladıktan sonra çok geçmeden vefat etmesi.

Ankaravî, yedinci cilt muhaliflerinin söylemiş oldukları bu türden sözler sebebiyle bu cildin Mevlânâ'nın olduğuna inanan ihvanın müteessir olduklarını ve kendisinden muhalifler için cevap vermesini rica etmeleri sebebiyle, deliller bulunduğunu ve bu cildi şerh ettiğini beyan etmektedir. Ankaravî, dört itiraza karşı dört uzunca cevap vermektedir.

³²Cevdet Paşa, a.g.m., s.311-312.

³³ Canib, “Ankaravî”, s.3-4; Sivasî ve Kadı-zâde arasındaki tartışmalar için bkz; Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, KB. Yay., Ank., 2000, s.85 vd.

Bu eser Mevlânâ'dan başkasının değildir. Malum ciltte bulunan "Ey Ziyâu'l-Hak Hüsameddîn" v.b beyitlerin diğer ciltlerde de bulunduğunu delil getirerek; eğer bu cilt başkasına ait olsaydı o şahsın Hüsameddîn'e hitap etmemesi gerekirdi demektir. Bu cildin 670 yılında yazıldığı ve Mevlânâ'nın ise 672 yılında vefat ettiği hususunda bütün menâkıp sahipleri müttefiktir. Bunun yanı sıra kendi ismini gizleyerek başkası namına eser kaleme alan bir şair işitilmemiştir.

Muarızlar Sipehsalar'ın yazdığı menkıbenin manasını layıkıyla anlayamamışlardır. Çünkü onun "*Menâkıpnâme*"sinde Mevlânâ'nın *Mesnevi*'si altı cilt olup, ondan başka olmamasına ve sonra yedinci cildin zuhura gelmemesine asla bir delil ve işaret çıkarılmaz.

Altıncı cildin başlarındaki, "Ey Manevî" diye başlayan beyitten, bunun *Mesnevi*'nin altı ciltte tamam olacağı anlamına gelmeyeceğini belirtir. Zaten *Mesnevi*'nin altıncı ciltte tamam olmayacağına iki mühim delil vardır: Birincisi: Her müellif ve musannif kitabının sonunda kendi ismini tekrar eder. Hiç olmazsa tamam olduğuna dair bir söz söyler. Allah Teâlâ ve Peygamberine münacat ve salavâtta bulunur. Altıncı cildin sonunda ise bu türden şeyler bulunmamaktadır. Bilakis yedinci cildin sonunda *Mesnevi*'nin tamamlandığı belîğ bir lisanla haber verilmiş, münasip bir münacatla ve Hüsameddîn Efendi'nin ismi geçerek bir dua ile sona ermiştir.

İkincisi ise: Sultan Veled'in babası ile arasında geçen konuşmasını altıncı cildin sonuna ilave etmiş olması da altıncı cildin son cilt olmadığı delilidir. Beytin manası şudur: "Ey Hüsameddîn Çelebî, altı cihete bu altı sayfadan nur ver. Yani bu altı cilt *Mesnevi*'den altı yöne ilim nurlarını ve esrârını ulaştır. Ta ki, onun etrafında dolanmayan kimseye ulaşsın ve onun mana nurundan istifade ede" demektir. Zira dördüncü cildin evvelinde de şu beyte tesadüf edilir: "Dört ciltten dört tarafa nur ver, ta ki, beldeler ve diyarlar üzerinde parlansın" demekle dördüncü cilt son cilt olmuş olmalıdır.

Sultan Veled'in altıncı cilde, yukarıda beyitlerini verdiğimiz, manzum bir hatime kaleme alması da Mevlânâ'nın *Mesnevi*'yi bu ciltte bitirmesine delalet etmez. Sultan Veled'in ilave ettiği manzumeyi Ankaravî tevîl ederek, Şehzâde kıssasının tamamlanmaması kastidir³⁴ demektir. Gölpınarlı, Ankaravî'nin yedinci ciltte geçen ve o dönemde Mevlânâ için Mevlâ-yi Rûm ve Mevlevî tabirlerinin henüz kullanılmadığını dahi farkedemediğini ifade etmektedir.³⁵

³⁴ Canib, "Ankaravî", s.4-5; Yetik, a.g.e., s.72-73, İsmail-i Ankaravî, *Mecmûatü'l-Litâif Metmûrâtü'l-Meârif (Şerhu'l-Mesnevi)*, İst., 1289, VII, 1-14'den naklen.

³⁵ Gölpınarlı, a.g.m., s.16.

Kanaatimize göre, çok zayıf bir ihtimal de olsa Ankaravî'nin *Mesnevi*'nin yedinci cildini şerh etmesinin sebeplerinden birisi, bu ciltte bulunan İslâm tasavvufu ve mutasavvıflarına yapılan hakaretleri uygun bir üslûp ile tevil etme isteğidir.

Yukarıda sıralananlara ilaveten yedinci cilt *Mesnevi*'nin Hz. Mevlânâ'ya ait olmadığına delilleri olarak şunlar da sıralanabilir:

Sonradan meydana çıkan ve gerek fikir, gerek çokça bayağı sözler ve hatta yanlış kelime ve terkiplerle dolu olan yedinci cilt uydurmadır ve Mevlânâ'nın değildir.³⁶ Farsça'da azıcık zevke, biraz bilgiye sahip olan herkes malum ciltte yapılan yanlışları, uydurma ve yeni kullanılan terkipleri uygun bulmaz ve beğenmezken, kendinden öncekilerin divan ve eserlerinde yeteri derecede inceleme ve araştırma yapan zatın kendisi, bu dilin salâhiyetli ustası Hz. Mevlânâ, bunları nasıl beğenir, nasıl uygun bulur.³⁷

Yine mezkur ciltte, Fahrüddîn Razî dinin reisleri ve yakîn erlerinden sayılmaktadır. Halbuki Hz. Mevlânâ ve babasının eserlerinde ismi geçen zat aleyhinde sözler söylemeleri, aralarındaki neşe ve üslûp aykırılıkları sebebiyle bu tür ifadelerde bulunmaları mümkün değildir.³⁸

Mevcut eserlerinin hiçbirinde Mevlânâ'nın kendisi için kinaye yoluyla bile olsa, asla söylemediği, -kendisinden sonra zuhur eden- Mevlevî ve Mevlânâ-yı Rûm gibi sözlerin bulunması mezkur eserin ona ait olmayışının başka bir delilidir.³⁹

Muallim Naci (ö.1310/1890) Esâmî isimli eserinde yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olmaması gerektiğine işaretlerle, Ankaravî'nin yedinci cilde ait şerhinin bu yüzden kabul görmediğini söyler.⁴⁰ *Mesnevi*'nin yedinci cildinin unutulmuş, bir köşeye atılmış olması, birkaç asır hiç kimsenin kendisinden haberdar olmaması nasıl düşünülebilir?⁴¹

³⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı Eserlerinden Seçmeler*, 2.bs., Varlık Yayınevi, İst., 1958, s.44-45.

³⁷ Fürûzanfer, *Mevlânâ*, s.385; Müellif burada mezkur ciltte yapılan yanlış ve hatalı kullanımlara örnekler vermektedir.

³⁸ Fürûzanfer, *Mevlânâ*, s.387-388; *Mesnevi*'de, "Eğer akıl bu yolda kılavuzluk edebilse idi, Fahrüddî Razî dinin ince bilgilerinin bilicisi olurdu" denilmektedir. Âbidin Paşa (Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevi-i Şerîf*, c, I-VI, Mahmud Bey Matbaası, İst., 1324/1906, II, 276) ve Ankaravî İsmail Efendi de söz konusu zatın Fahrüddîn-i Razî olduğunu açıkça belirtmişlerdir. Daha geniş bilgi için bakınız: Fûrûzanfer, a.g.e., s.78-90.

³⁹ Fûrûzanfer, *Mevlânâ*, s.388.

⁴⁰ Muallim Naci, *Esâmî*, Mahmut Bay Matbaası, İst., 1308, s.58; Yetik, a.g.e., s.71.

⁴¹ Fûrûzanfer, *Mevlânâ*, s.389-390.

Ayrıca, yedinci cildi yazan şahıs, William Chittick'in ifadesiyle, şeriat, ilahiyat, felsefe, tasavvuf, kozmoloji, psikoloji ve diğer ilimlerin sentezini başaran,⁴² şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* isimli eserindeki yüksek tasavvufi hakikatleri bir türlü kafasına sğıramayan bir mutaassp olup, bu cildi yazmasına sebep de o esasları kavrayamamasdır. Gya Hz. Mevlânâ, yedinci ciltte İbn Arabî için şunları söylüyor: "O kimse ki, ona "Hatm'l-Evliy" tabir edilir, ona, cahm ve sakar (cehennemn isimleri) sğınaktır." "Bu tasavvuf değildir, tevhid dahi değildir; bu tasarruf aynı küfürdür ey aziz." Muhlis Koner sözlerine şöyle devam ediyor:

Halbuki, Mevlânâ, değil şeyh-i Ekber'in aleyhinde bulunmak, bilakis onu şu beyitlerle vmekte ve yüksek kemlini *Mesnevi*'nin dördüncü cildinde şöyle takdir etmektedir: "Nitekim o sadr-ı ecel kendi krnn ntn ecel gntne kadar gördü. Yirmi sene sonra olacak şeyi o ahlaklı adam hal içinde gördü ve haber verdi. O muttaki, yalnız kendi halini görmedi, belki doğudan batıya kadar herkesin halini gördü." *Mesnevi*'sinin önceki ciltlerinde şeyh-i Ekber'i bu derece metheden Hz. Mevlânâ daha sonra bu şahıs zemmeder mi? Netice şu ki, Mevlânâ'nın yedinci cilt diye bir *Mesnevi*'si mevcut değildir.⁴³

Mithat Cemal "*lmnn 50. Ylnda Mehmed kif*" isimli eserinde Mehmed kif'in *Mesnevi*'nin yedinci cildi ile alâkalı görüşünü şu şekilde nakleder: "kif, hastalığı sırasında kendisini ziyarete gelen bir misafirin "*Mesnevi*'nin yedinci cildi Mevlânâ'nın değil diyorlar acaba doğru mu?" sorusuna kif, şöyle cevap verir: "Ben bu konuda salahiyet sahibi değilim. Fakat lisan itibariyle adı geçen cilt, Mevlânâ'dan iki yüz sene sonraki lisandır. Srf lisan bakımından bile Mevlânâ'nın değildir diyebilirim."⁴⁴

bidin Paşa, Hz. Mevlânâ'nın nesep ve tercüme-i halinde yedinci cilt için şunları söylemektedir: Hz. Mevlânâ bekâ alemine vasıl olduktan 363 sene sonra ismi ve ahvali meul bir şahıs tarafından yedinci cilt adıyla bir manzume meydana çıkarılmış ise de bu manzume Hz. Mevlânâ'nın eseri olmadığı hususu, ruhsuz ve belagatsz oluşu gibi bir çok delil ile apaçıktır.⁴⁵

⁴² William Chittick. *Hayl lemleri İbn Arabî ve Dinlerin eşitliliği Meselesi*, trc., Mehmet Demirkaya, Kaknüs Yay., İst., 1999, s.11.

⁴³ Koner, a.g.e., s.XVI-XVII; İbn Arabî'nin hayat için baknz: Nihat Keklik, *İbnü'l-Arabî'nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak Olarak el-Ftht el-Mekkiyye*, I-II, Edebiyat Fakültesi Matb., İst., 1980; Toshihiko Izutsu, "İbn Al-'Arabî (560-638/1165-1240)", *The Encyclopedia of Religion*, I-XVI, Collier Macmillan Publishers, London, 1987, VI, ss.552-557.

⁴⁴ Mithat Cemal, *lmnn 50. Ylnda Mehmed kif*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1986, s.194.

⁴⁵ bidin Paşa, a.g.e., I, 11.

Ahmet Ateş ise *Mesnevi*'nin yedinci cildi ile ilgili olarak şöyle demektedir: "Konya'da gördüğüm müteaddit nüshalar arasında, ancak H.1100 tarihinden sonra istinsah edilmiş olanları yedi cilt olup diğerleri altı cilt halindedir. Bununla beraber bu hususta bir karar verebilmek için üslûp farklılıkları ile beraber yedinci cildin eski nüshalarını arayıp bulmak ve onları tetkik ettikten sonra, kati bir karara varmanın mümkün olacağı meydandadır. İşte bu gaye ile *Mesnevi*'nin nüshaları araştırılırken aşağıda tavsif edilen nüsha bulunmuştur ki, kanaatimce meseleyi kati olarak halledecektir. Çünkü bu nüsha Rusûhî İsmail Ankaravî'nin gördüğünü söylediği H.814 tarihli nüshadır ve bildiğimize göre yedinci cilde ait bundan daha eski bir yazma mevcut değildir. Nüshanın sonundaki kayıttan anlaşıldığı vecihle aslen Tebriz'li olup Konya'da doğmuş olan ve Minuhiç el-Tacirî diye tanınan Münşî Budî et-Tebrizî tarafından istinsâh edilmiş bir *Mesnevi* takımının son cildir. Nüshanın sonunda uzun istinsah kayıtları koyan bir zat kendi nüshasını hangi nüshadan istinsah ettiği hakkında her hangi bir bilgi vermez. Nüshaya bakılınca ilk hatıra gelen şey, bu şahsın *Mesnevi*'nin altı cildini istinsah ettikten sonra, onlara benzer bir cilt de kendisi yazmak hevesine kapılmış ve yazdığı bu cildi Mevlânâ'ya isnat etmiş olduğudur."⁴⁶

Minuhiç el-Tacirî tarafından yazılan ve Mevlânâ'ya nisbet edilen yedinci ciltte mükerrer olan beyitler dikkate alınmazsa 2696 beyit vardır. Bunlardan 1010 beyit ya çok az değişiklik yapılmak suretiyle ya da aynen altıncı ciltten alınmış ve ayrıca bu ciltte diğer ciltlerden aktarılmış olan bazı hikayelere de yer verilmiştir. Bu şekliyle bu ciltte yer alan beyitlerin sayısı 1686'dır. Bu durum da yedinci cildin bir takım zorlamalarla meydana getirilmiş olduğunu, dolayısıyla Mevlânâ'ya ait olmadığını göstermektedir.⁴⁷ Hatta Gölpinarlı, yedinci cildi yazan şahsın, altıncı ciltten aldığı beyitlerin bir çoğunu yanlış aldığını ve bir çok kelimeleri yanlış yazdığını, bir çok beytin de değil Mevlânâ'ya, sıradan bir şaire dahi yakışmayacak türde beyitler olduğunu ifade etmektedir.⁴⁸

Yedinci cilt meselesi ile ilgili Şair Hayrî Bey'in "*Mesnevi-i Şerif Tercümesi*" isimli eserinin mukaddimesinde altı sayfalık bir açıklama bulunmaktadır. Burada 1035 tarihinde ortaya çıkan yedinci cildin Hz. Mevlânâ'ya ait olup olmadığı hususunda bir çok tartışmanın gündeme geldiğini bu tartışmalara girenlerin sıradan insanlar değil, alim ve fazıl kimseler olduğu belirtilmekte, Hz. Mevlânâ gibi, bir şair ve söz ustasının şaheseri olan *Mesnevi*'ye birisinin çıkıp nazîre yaptığını, *Mesnevi*'nin tetkikine yıllarını veren alimlerin bunu nasıl anlamadığını hayretle sorgulamaktadır. Allah Teâlâ'nın, düşünceleri ve üslûbu aynı olan, ikisi de bir vadede birbirinin aynı bulunan iki eser sahibini yarattığı, ne işitilmiş ne de görülmüştür demektedir.

⁴⁶ Ateş, a.g.m., s.99-100.

⁴⁷ Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, II, 99; Gölpinarlı, a.g.m., s.15; Yetik, a.g.c., s.74.

⁴⁸ Gölpinarlı, a.g.m., s.16-17.

Hız. Mevlânâ'nın eserini, fark edilemeyecek derecede taklit edebilecek bir şahıs zuhur etsin de bir eser meydana getirsin kendine izafe etmeden çekip gitsin. Böyle bir mecnun düşünülebilir mi ki, bu derece kuvvet ve kudretinin değer ve meziyetini bilmeyerek veyahut bilip de bizim anlayamadığımız hususi bir menfaat uğrunda bile olsa, öyle bir harikulade iktidarın cihana yayılacak olan namını boş yere feda ederek böyle asılsız bir şey ile iştigal edeceğine "*Mesnevî-i Şerîf*" gibi dünyalar değer bir muteber eser meydana getirir ve Hız. Mevlânâ gibi meşhur ve makbul olarak anılırdı.

Kanaatimize göre Şair Hayrî Bey yedinci cildin Hız. Mevlânâ'ya ait olup olmadığına eserini yazdığı zamanlarda karar verebilmiş değildir. Zira mukaddimesinin sonunda şunları ifade etmektedir: Her ne kadar şu anda bu meseleyi halletme hususunda kendimi muktedir görmüyor isem de *Mesnevî-i Şerîf*'in altıncı cildinin sonuna kadar tercümesini tamamladıktan sonra o zamana dek, hasıl olacak olan tabii bir meleke ve maharetle yedinci cildi elime alıp altı ciltle lafız ve ibarelerini mukayese ederek bir neticeye varacağım. Şair Hayrî Bey, her ne sebeple olursa olsun *Mesnevî* şerhini tamamlayamamış ve yılladır devam ede gelen bu tartışmaya son noktayı koyamamıştır.⁴⁹

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin tamamını şerheden ve yine O'nun *Fihî mâ fih* isimli eserini de tercüme eden Ahmed Avni Konuk (ö.1938) da şu ifadeleriyle *Mesnevî*'nin yedinci cildinin Mevlânâ'ya ait olmadığı kanaatindedir: "Yedinci cildin uydurma olduğu apaçıktır. İbn Arabî ve onun değerli eserlerinden birisi olan *Fusûsu'l-Hikem*'e ait hezeyanlar bu cildin Hız. Mevlânâ tarafından yazılmadığını açık bir delildir ki, o hezeyanların numune olarak burada zikrinden haya ederim."⁵⁰

Selçuk Eraydın, *Mesnevî* şarihi Ahmed Avni Konuk'un yedinci cilt ile alâkalı fikirlerini şu şekilde nakletmektedir: "Yedinci cildi yazan kimse şiirdeki kuvvetine ve ilmine dayanarak, *Mesnevî*'nin hakikatlerini karıştırıp ifsat etmeye çalışmıştır. Çünkü yedinci ciltte fikir ve kanaatler tamamen değiştirilmiştir. Hız. Mevlânâ'nın altı ciltlik *Mesnevî*'sinde ileri sürdüğü fikirler ve insanlar hakkındaki düşünceleri tamamen farklıdır. Konuk şu iddiayı da ifade etmektedir. İsmail-i Ankaravî'nin yedinci cildi şerhetmesi Sultan IV. Murad'ın ısrarıyla olmuştur. Ankaravî bu durumu *Fütühât-ı Gaybiyye* isimli eserinde belirtmektedir."⁵¹

⁴⁹ Şair Hayrî Bey, *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*, Mahmut Bey Matbaası, İst., 1308, s.2-6.

⁵⁰ Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, Konya Mevlânâ Müzesi, No: 4740, VI/1, vr.3a, (28. defter); a.g.e., haz., Dilaver Gürer, Konya, 2000, VI/1, 5.

⁵¹ Eraydın, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, I, 21-22, (Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* s.16'dan naklen.)

Özetle, yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Hüsameddin Çelebi tarafından yazılan ilk *Mesnevi*'den istinsah edilen, yine Çelebi ile Sultan Veled'in buldukları meclislerde okunarak esas nüsha ile karşılaştırıldığı beyan edilen eski nüshanın altı cilt olması, Sultan Veled'in *Mesnevi*'nin altıncı cildindeki hikayeyi niçin tamamlamadığına dair pederiyle aralarında geçen konuşmasını nazmederek *Mesnevi-i şerif*'e bir hatime yazmış olması, yedinci ciltte müşahede edilen mana düşüklükleri, üslup bayağılığı, Şeyh-i Ekber'e Şeyh-i Ekfer denilmesi, tasavvufa dair hakarete varacak şekilde ifadeler kullanılması, lisan itibarıyla bu cildin, Mevlânâ'dan birkaç asır sonraki dile benzemesi vb. hususlar gözönüne alındığında, yedinci cildin Hz. Mevlânâ'ya ait olmadığı açıkça görülmektedir.

ABSTRACT

Mathnawi the most important book of Mevlana has written as six volumes. However after several centuries, Ismail Ankaravi has encountered the seventh volume of Mathnawi and anatomized it thinking that it belongs to Mevlana. It is rumoured a lot of discussion about whether this seventh volume which arised in 1035/1625 belongs to Mevlana. The scholars like Ahmed Avni Konuk, Bediuzzaman Furuzanfer, Golpinarli etc. who specialize on Mevlana make effort to prove that this volume don't belong to Mevlana by giving several evidence. In this resarch this subject is investigated.